

ВПЛИВ КОГНІТИВНОЇ СТІЙКОСТІ НА ГОТОВНІСТЬ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПРОТИДІЯТИ ЕКОЛОГІЧНИМ ТА ЕПІДЕМІЧНИМ ЗАГРОЗАМ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

THE IMPACT OF COGNITIVE RESILIENCE ON THE READINESS OF EDUCATIONAL PROCESS PARTICIPANTS TO COUNTERACT ECOLOGICAL AND EPIDEMIC THREATS: RESULTS OF AN EMPIRICAL RESEARCH

У статті представлено результати емпіричного дослідження впливу когнітивної стійкості на готовність учасників освітнього процесу протидіяти екологічним та епідемічним загрозам. Зазначено, що когнітивний компонент готовності поряд із мотиваційним, емоційним, операційним та диспозиційним є одним із структурних елементів психологічної готовності учасників освітнього процесу протидіяти екологічним та епідемічним загрозам. Визначено, що когнітивна стійкість забезпечує раціональне сприйняття кризових подій, здатність до критичного мислення й формування обґрунтованих рішень у ситуаціях підвищеної невизначеності. З'ясовано, що переважна кількість респондентів мають середні показники когнітивної стійкості, а провідною чеснотою студентів є критичність мислення. Встановлено, що вік є впливовим чинником розвитку когерентного, осмисленого ставлення до світу та таких світоглядних переконань, як ідеалізм, песимізм та принциповість. А стаття, сімейний та фінансовий стан разом із рівнем знання англійської мови є впливовими чинниками формування негативних переконань стосовно світу та себе. Найбільш вразливими до посттравматичної симптоматики є представники іншого гендеру, особи без партнера та ті, хто має крайні показники фінансового стану. Отже, негативні переконання стосовно світу у студентів пов'язані з опануванням конкретних знань, а саме – з низьким рівнем володіння англійською мовою. Вкрай негативні переконання зміщують фокус сприйняття інформації на суто наочні форми (відеоконтент). Визначено вплив когнітивної стійкості на захисні звички. Отже, студенти з високою світоглядною пластичністю схильні до цікавості щодо досвіду інших. Ті, у кого переважає критичність, частіше агітують родичів та вивчають інструкції. Ідеалісти цікавляться досвідом оточення, а песимісти схильні до перегляду розважального медіаконтенту (фільми-катастрофи).

Ключові слова: екологічні та епідемічні загрози, психологічна готовність, учасники освітнього процесу, когнітивна стійкість, світоглядні переконання, захисна поведінка.

The article presents the results of an empirical study on the impact of cognitive resilience on the readiness of educational process participants to counteract environmental and epidemic threats. It is noted that the cognitive component, alongside motivational, emotional, operational, and dispositional components, is a key structural element of the psychological readiness of educational process participants to face such threats. The study determines that cognitive resilience ensures a rational perception of crisis events, the capacity for critical thinking, and the formation of well-founded decisions in situations of high uncertainty.

Findings indicate that the majority of respondents exhibit average levels of cognitive resilience, with critical thinking identified as the leading worldview virtue among students. It was established that age is a significant factor in the development of a coherent, meaningful attitude toward the world and worldview beliefs such as idealism, pessimism, and adherence to principles. Conversely, gender, marital and financial status, along with the level of English language proficiency, are influential factors in the formation of negative beliefs about the world and oneself. The study identifies individuals of non-binary gender, those without a partner, and those with extreme financial indicators as the most vulnerable to post-traumatic symptoms.

Consequently, students' negative perceptions of the world are linked to the mastery of specific knowledge, namely low English proficiency. Extremely negative beliefs tend to shift the focus of information perception toward exclusively visual forms (video content). Furthermore, the impact of cognitive resilience on protective habits was determined. Students with high worldview plasticity tend to show curiosity regarding the experience of others. Those characterized by high levels of criticality more frequently advocate to relatives and study safety instructions. Idealists are interested in the experiences of their social circle, while pessimists are inclined to consume entertainment media content, such as disaster films.

Key words: environmental and epidemic threats, psychological readiness, participants of the educational process, cognitive resilience, worldview beliefs, protective behavior.

УДК 159.923.2+316.6

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.83.2.22>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Ларіна Т.О.

к.психол.н., старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу соціальної психології особистості
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України
ORCID ID: 0000-0001-8975-3348

Вступ. Представники української освітньої системи сьогодні чи не найбільше перебувають під тиском афективно забарвлених подій, починаючи від екологічних катаклізмів, підвищеного епідемічного зараження і закінчуючи бойовими діями тощо. За таких умов від учасників освітнього процесу часто очікується динамічність та конструктивність у прийнятті оптимальних рішень щодо навколишнього середовища, природи, здоров'я

оточення та власного благополуччя. Отже, готовність до просоціальних дій на користь природи та оточення виконує провідну роль у плануванні індивідуальних поведінкових моделей захисту від екологічних та епідемічних загроз. Так, Х. Боттеманн та К.Дж. Фрістон ще з часів пандемії коронавірусу (COVID-19) наголошують на важливості ретельнішого вивчення когнітивних механізмів захисної поведінки, тобто здатності людини вживати

захисні заходи щодо власного здоров'я. Науковці підкреслюють, що люди, оновлюючи свої переконання щодо ризиків, майбутніх психологічних станів та власної сенсорної невизначеності, як би парадоксально це не виглядало, прагнуть дотримуватися захисної поведінки [1].

Таким чином, дослідження когнітивної стійкості учасників освітнього процесу у протидії екологічним та епідемічним загрозам сьогодні не втрачає своєї актуальності.

Мета дослідження: емпірично дослідити вплив когнітивної стійкості учасників освітнього процесу на їх готовність до протидії екологічним та епідемічним загрозам здоров'ю.

Методи дослідження. Для визначення когнітивного компонента готовності використовувалися такі методи: «Опитувальник світоглядної пластичності особистості» (Questionnaire of personal worldview's plasticity) [2]; «Опитувальник посттравматичних когніцій» (Posttraumatic Cognitions Inventory, PTCI) [3]; коротка версія опитувальника «Почуття когерентності» (А. Антоновський) [4] та розроблена авторським колективом анкета для дослідження психологічної готовності учасників освітнього процесу протидіяти екологічним та епідемічним загрозам (затверджена Комісією з етики наукових досліджень ІСПП НАПН України, Протокол № 07/25 від 28 квітня 2025 року).

Вибірку дослідження склали 502 респонденти – студенти різних спеціальностей із закладів вищої освіти України, переважно з м. Києва (73,1%), м. Рівного (16,3%) та інших міст (10,6%). Вік опитаних – від 17 до 44 років, середній вік – 20 років. Серед них: жінки – 80,3%, чоловіки – 18,1%, інший гендер – 1,6%. За рівнем освіти опитувані розподілилися таким чином: бакалавр – 83,5%, магістр – 15,5%, аспірант – 1%. Збір даних проводився за допомогою Google Forms (травень – жовтень 2025 року). Для статистичної обробки даних було застосовано критерій Н Краскела – Уоллеса, методи описової статистики та критерій згоди χ^2 (хі-квадрат). Обробка даних здійснювалася за допомогою програмного забезпечення jamovi (версія 2.3.28).

Виклад основного матеріалу дослідження. Когнітивний компонент готовності поряд із мотиваційним, емоційним, операційним та диспозиційним є одним із структурних елементів психологічної готовності учасників освітнього процесу протидіяти екологічним та епідемічним загрозам.

Когнітивна стійкість є ключовим компонентом психологічної готовності особистості до протидії

екологічним та епідемічним ризикам. Психологічна готовність особистості протидіяти екологічним та епідемічним загрозам – це система когніцій, мотивів, цінностей, навичок та особистісних якостей, що забезпечують психологічну здатність людини адекватно сприймати й оцінювати загрози та ефективно діяти в умовах екологічних та епідемічних ризиків. Когнітивний компонент психологічної готовності відповідає як за здоровий розвиток адаптивних механізмів людини, так і за узгодженість свідомих та несвідомих аспектів в оцінці екологічних та епідемічних загроз. Він відображає рівень поінформованості, інтелектуальної гнучкості та здатності особистості адекватно осмислювати інформацію про екологічні та епідемічні загрози. Його центральним показником виступає когнітивна стійкість, яка забезпечує раціональне сприйняття кризових подій, здатність до критичного мислення й формування обґрунтованих рішень у ситуаціях підвищеної невизначеності [5].

Соціально-демографічні та освітньо-професійні особливості впливу когнітивної стійкості.

Встановлено, що вік є впливовим чинником розвитку когерентного, осмисленого ставлення до світу та таких світоглядних переконань, як ідеалізм, песимізм та принциповість (табл. 1).

Також серед соціально-демографічних та освітньо-професійних чинників статистично значущими виявилися стать, сімейний та фінансовий стан, а також рівень знання англійської мови.

Отже, порівняно з чоловіками жінки частіше демонструють низький рівень, а представники іншого гендеру – високий рівень «негативних думок стосовно світу» ($\chi^2 = 14,4$; $p < 0,05$). Респонденти, які не мають партнера/партнерки, порівняно з тими, хто перебуває у шлюбі або має партнера, частіше демонструють травмівне почуття провини, тобто високий рівень «самоїдства» ($\chi^2 = 16,8$; $p < 0,05$).

Серед респондентів, яким зазвичай вистачає фінансів на задоволення власних потреб, порівняно з тими, кому не вистачає або завжди вистачає, більша частка осіб із низьким рівнем «негативних думок стосовно світу» ($\chi^2 = 24$; $p < 0,05$) та «самоїдства» ($\chi^2 = 43,1$; $p < 0,001$). Серед тих, хто має низький рівень володіння англійською мовою, порівняно з тими, хто володіє нею на середньому або високому рівнях, більше респондентів мають високий рівень «негативних думок стосовно світу» ($\chi^2 = 9,81$; $p < 0,05$) (табл. 2).

Таблиця 1

Вплив віку на розвиток когнітивної стійкості

Вікові особливості	Показники когнітивної стійкості			
	Почуття когерентності, χ^2	Світоглядний ідеалізм, χ^2	Світоглядний песимізм, χ^2	Світоглядна принциповість, χ^2
Вік	1175**	416*	340*	351**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

Таблиця 2

Вплив соціально-демографічних та освітньо-професійних показників на рівень посттравматичних когніцій

Соціально-демографічні та освітньо-професійні показники	Рівень посттравматичних когніцій,	
	Негативне ставлення до світу, 2	Самоїдство, с
Стать	14,4*	
Сімейний стан		16,8*
Фінансовий стан	24*	43,1**
Рівень знання англійської	9,81*	

* p<0,05; **p<0,001

Респонденти без партнера частіше мають високий рівень когерентності ($\chi^2 = 17,6$; $p < 0,05$). Виявлено, що для осіб із низьким фінансовим забезпеченням характерним є високий рівень когерентності ($\chi^2 = 32,2$; $p < 0,001$). Серед тих, кому «іноді не вистачає», «зазвичай вистачає» або «завжди вистачає» коштів, частіше відмічається високий рівень світоглядної пластичності ($\chi^2 = 21,4$; $p < 0,05$).

Серед освітньо-професійних чинників значущими виявилися: місто навчання, форма здобуття освіти, спеціальність, рівень знання англійської. Місто навчання впливає на світоглядну пластичність ($\chi^2 = 16,8$; $p < 0,05$), форма освіти – на принциповість ($\chi^2 = 13,7$; $p < 0,05$), а спеціальність пов'язана з ідеалізмом ($\chi^2 = 30,7$; $p < 0,05$) та песимізмом ($\chi^2 = 32,3$; $p < 0,05$).

Загальна характеристика показників світоглядної сфери та почуття когерентності студентів.

Результати показують, що для студентів характерним є середній рівень загальної світоглядної пластичності (71,7%), а провідним переконанням є «світоглядна критичність» (77,7%). Світогляд респондентів можна описати як «раціонально-оптимістичний». Висока критичність у поєднанні з низьким рівнем песимізму вказує на прагматичність: студенти реалістично сприймають загрози й не втрачають сенсу життя.

Більшість опитуваних (67,3%) мають середній рівень когерентності. Високий рівень притаманний 17,1% респондентів, а 15,5% мають низький рівень. Це свідчить про внутрішню відповідність емоцій та переконань, що забезпечує готовність до подолання загроз (табл. 3).

Для визначення операційної когнітивно-інформаційної готовності до протидії екологічним та епідемічним загрозам власному здоров'ю ми пропонували респондентам відповіді на

закрите питання авторської анкети, з множинним вибором: «Що Ви робите, щоб зменшити/попередити негативний вплив екологічних та епідемічних загроз на Ваше життя і здоров'я, на когнітивно-інформаційному рівні?».

Запитання: «Що Ви робите, щоб зменшити/попередити негативний вплив екологічних та епідемічних загроз на Ваше життя і здоров'я, на когнітивно-інформаційному рівні?»

Як ми бачимо з діаграми, на когнітивно-інформаційному рівні переважна більшість респондентів зазвичай застосовують такі види когнітивно-інформаційної активності, як «знайомлюсь з правилами техніки безпеки» (55,4%) та «читаю інструкції щодо поведінки в надзвичайних умовах» (51,6%). А найменша кількість респондентів застосовують такі види когнітивно-інформаційної активності, як «уникаю нової інформації про екологічні та епідемічні загрози здоров'ю людини» (16,9%) (табл. 1). Такий розподіл відповідей респондентів може свідчити про те, що опитані студенти досить серйозно ставляться до питання екологічних та епідемічних загроз та мають певні навички мінімізації негативного впливу екологічних та епідемічних загроз здоров'ю. Це підтверджує тезу Brown D. J. та ін. [6], що вивчення інструкцій формує індивідуальні звички захисної поведінки.

Вплив когнітивної стійкості на захисні звички.

У студентів, для яких провідною чеснотою є світоглядна пластичність провідними звичками можна вважати: «уникнення нової інформації про екологічні та епідемічні загрози здоров'ю людини» ($\chi^2=11,7$; $p<0,05$), «ознайомлення з правилами техніки безпеки» ($\chi^2=13,2$; $p<0,05$) та «цікавість щодо досвіду збереження здоров'я навколишніх людей» ($\chi^2=15,6$; $p<0,001$).

У студентів, для яких провідною чеснотою є світоглядна критичність провідними звичками є: «агі-

Таблиця 3

Рівень когерентності студентської молоді

	Рівень когерентності студентів					
	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	п	%	п	%	п	%
Почуття когерентності	78	15,5	338	67,3	86	17,1

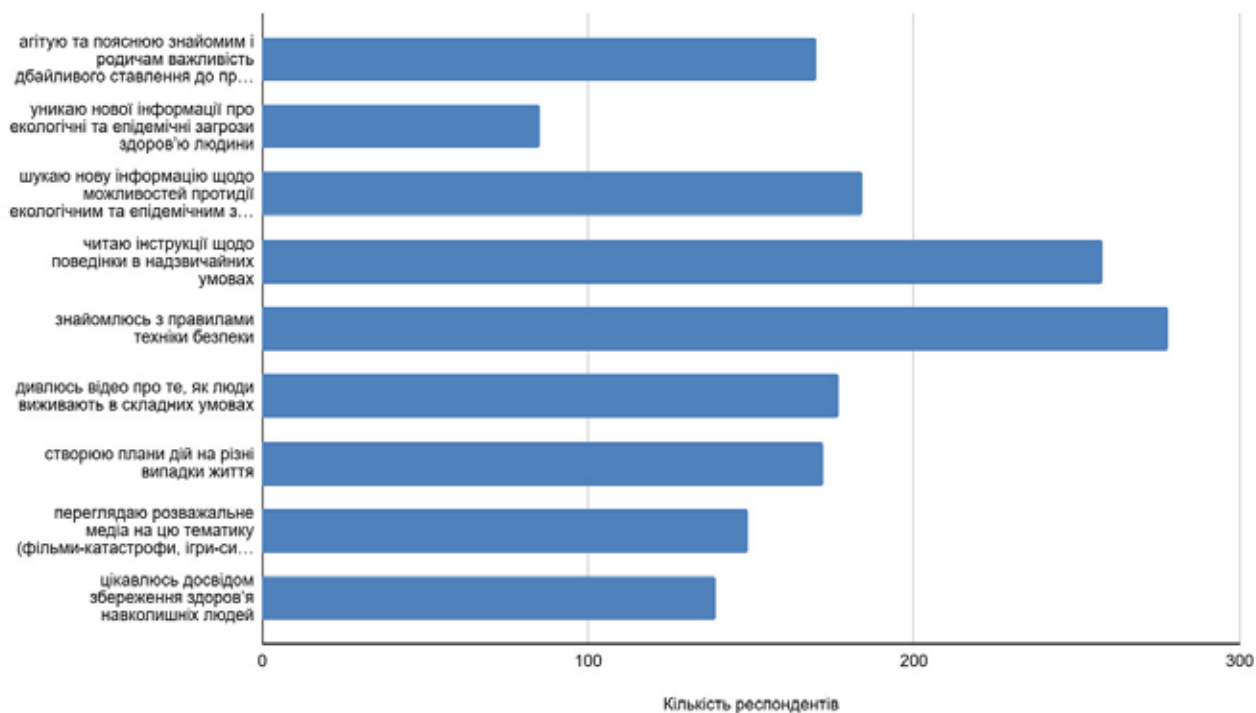

Рис. 1. Навички когнітивно-інформаційної готовності студентів

тування та пояснення знайомим і родичам важливості дбайливого ставлення до природи» ($\chi^2=11,3$; $p<0,05$), «читання інструкцій щодо поведінки в надзвичайних умовах» ($\chi^2=8,4$; $p<0,05$) та «ознайомлення з правилами техніки безпеки» ($\chi^2=11$; $p<0,05$).

У студентів, для яких провідною чеснотою є світоглядний ідеалізм провідними звичками є: «ознайомлення з правилами техніки безпеки» ($\chi^2=10,6$; $p<0,05$) та «цікавість щодо досвіду збереження здоров'я навколишніх людей» ($\chi^2=12,1$; $p<0,05$).

У студентів, для яких провідною чеснотою є світоглядний песимізм провідною звичкою є: «перегляд розважального медіа на цю тематику (фільми-катастрофи, ігри-симулятори виживання тощо)» ($\chi^2=7,03$; $p<0,05$).

У студентів, для яких провідною чеснотою є світоглядна принциповість провідними звичками є: «агітування та пояснення знайомим і родичам важливість дбайливого ставлення до природи» ($\chi^2=9,63$; $p<0,05$), «уникнення нової інформації про екологічні та епідемічні загрози здоров'ю людини» ($\chi^2=12,3$; $p<0,05$), «читання інструкцій щодо поведінки в надзвичайних умовах» ($\chi^2=9,58$; $p<0,05$) та «ознайомлення з правилами техніки безпеки» ($\chi^2=17$; $p<0,001$).

Отже, світоглядна пластичність студентів проявляється у таких когнітивно-інформаційних звичках захисної поведінки як «ознайомлення з правилами техніки безпеки» ($\chi^2=14,5$; $p<0,001$) та «цікавість щодо досвіду збереження здоров'я навколишніх людей» ($\chi^2=14,6$; $p<0,001$).

Варіант відповіді: «знайомлюсь з правилами техніки безпеки» частіше обрали ті студенти, які мають високий рівень «самоїдства» ($\chi^2=8,35$; $p<0,05$). Варіант відповіді: «дивлюсь відео про те, як люди виживають в складних умовах» частіше обрали ті студенти, які мають й високий рівень «негативних думок стосовно світу» ($\chi^2=9,25$; $p<0,05$), й високий рівень «самоїдства» ($\chi^2=8,68$; $p<0,05$). (табл. 3).

Таким чином, студенти з високою світоглядною пластичністю схильні до цікавості щодо досвіду інших. Ті, у кого переважає критичність, частіше агітують родичів та вивчають інструкції. Ідеалісти цікавляться досвідом оточення, а песимісти схильні до перегляду розважального медіаконтенту (фільми-катастрофи).

Висновки. Переважна кількість респондентів мають середні показники когнітивної стійкості, а провідною чеснотою студентів є критичність мислення. Встановлено, що вік є впливовим чинником розвитку когерентного, осмисленого ставлення до світу та таких світоглядних переконань, як ідеалізм, песимізм та принциповість. А стать, сімейний та фінансовий стан разом із рівнем знання англійської мови є впливовими чинниками формування негативних переконань стосовно світу та себе. Найбільш вразливими до посттравматичної симптоматики є представники іншого гендеру, особи без партнера та ті, хто має крайні показники фінансового стану. Негативні переконання щодо світу корелюють із низьким рівнем англійської мови. Вкрай негативні пере-

Вплив когнітивно-інформаційних звичок захисної поведінки на рівень посттравматичних когніцій

“Що Ви робите, щоб зменшити/попередити негативний вплив екологічних та епідемічних загроз на Ваше життя і здоров’я, на когнітивно-інформаційному рівні”	Рівень посттравматичних когніцій	
	Рівень негативних думок стосовно світу, с	Рівень самоїдства, с
знайомлюсь з правилами техніки безпеки		8,35*
дивлюсь відео про те, як люди виживають в складних умовах	9,25*	8,68*

* $p < 0,05$.

конання зміщують фокус сприйняття інформації на суто наочні форми (відеоконтент). Визначено вплив когнітивної стійкості на захисні звички. Отже, студенти з високою світоглядною пластичністю схильні до цікавості щодо досвіду інших. Ті, у кого переважає критичність, частіше агітують родичів та вивчають інструкції. Ідеалісти цікавляться досвідом оточення, а песимісти схильні до перегляду розважального медіаконтенту (фільми-катастрофи). Отримані емпіричні дані будуть використані для розробки психологічних технік розвитку готовності учасників освітнього процесу до протидії загрозам здоров’ю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Botteman H, Friston KJ. An active inference account of protective behaviours during the COVID-19 pandemic. *Cogn Affect Behav Neurosci*. 2021 Dec;21(6):1117-1129. doi:10.3758/s13415-021-00947-0. Epub 2021 Oct 15. PMID: 34652601; PMCID: PMC8518276.

2. Грузинова К.М. Опитувальник світоглядної пластичності особистості. Габітус.

2022. Вип. 42. С. 124–131. <http://habitus.od.ua/journals/2022/42-2022/21.pdf>

3. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В.Л. Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан. – К.: Педагогічна думка, 2016. – 219 с. <https://core.ac.uk/download/pdf/77241343.pdf>

4. Хомуленко Т., Гресь Ю. Коротка версія шкали когерентності А. Антоновського. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Вип. 68. С. 374-385. <https://doi.org/10.34142/23129387.2023.68.24>

5. Психологічна готовність протидіяти екологічним та епідемічним загрозам: промоція в освітньому просторі [Електронний ресурс] : методичні рекомендації / за наук. ред. О. В. Креденцер ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2025. 56 с. ISBN 978-966-189-756-3. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747907>

6. Brown DJ, Hagger MS, Hamilton K. A qualitative investigation of individuals’ lay representations of habit. *Psychol Health*. 2026 Feb;41(2):224-245. doi: 10.1080/08870446.2024.2412572. Epub 2024 Oct 10. PMID: 39390707.

Дата першого надходження статті до видання: 17.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.05.2026